

Dragica Fabjan Andritsakos

Homerski motivi v Kavafisovi pesmi »Priamova pot ponoči«

UVOD

V opusu sodobnega grškega pesnika Konstantina P. Kavafisa je deset pesmi, katerih tema je starogrška mitologija:¹

1. »Priamova pot ponoči«, gr. Πριάμου νυκτοπορία (1893)
2. »Ojdip«, gr. Οιδίπυς (1895, 1896)
3. »Ahilova konja«, gr. Τα Άλογα του Αχιλλέως (1896, 1897)
4. »Sarpedonov pokop«, gr. Η Κηδεία του Σαρπέδονος (1892, 1898, 1908)
5. »Ko je čuvaj zagledal luč«, gr. Όταν ο φύλαξ είδε το Φως (1900)
6. »Prekinitév«, gr. Διακοπή (1900, 1901)
7. »Trojanci«, gr. Τρώες (1900, 1905)
8. »Nezvestoba«, gr. Απιστία, 60 (1903)
9. »Sarpedonov pokop«, gr. Η Κηδεία του Σαρπέδονος (1892; 1898)
10. »Itaka«, gr. Ιθάκη (1910, 1911)

Mitološke teme so značilne za srednje obdobje Kavafisovega ustvarjanja. Temu sledi t. i. zgodovinsko ali psevdozgodovinsko obdobje, ko v njegovi poeziji prevladujejo motivi iz grško - rimske in bizantinske zgodovine.²

V vseh desetih navedenih pesmih gre za literarno predelavo mitov, ki se od epa najbolj odmika v pesmih »Ojdip« in »Itaka«. Pesmi »Ahilova konja« in »Sarpedonov pokop« se tesneje opirata na izvirni motiv, medtem ko bi »Priamov nočni pohod« lahko uvrstili nekje vmes med obema skrajnima

1 Prva letnica spodaj navedenih pesmi označuje leto nastanka, druga (kjer je navedena) leto predelave in tretja leto objave. Pesem »Sarpedonov pokop« obstaja v katharevousi in dimotiki; prva je bila objavljena l. 1898, druga pa napisana in objavljena l. 1908. Σαββίδης navaja, da je bila verzija v katharevousi napisana l. 1892, kar bi pomenilo, da gre za njegovo najstarejšo pesem v sklopu pesmi s homersko tematiko. Σαββίδης, *Μικρά Καβαφικά Β'*, 260.

2 Gl. Μαρωνίτης, *Μελετήματα*, 63, ki Kavafisovo pesniško ustvarjalnost shematično razdeli na tri obdobja: 1884–1984 romantično obdobje, 1894–1900 vpliv simbolizma, 1900–1933 realizem.

pristopoma uporabe mita v književnosti.

Osrednja tema teh pesmi je žalovanje za umrlimi junaki trojanske vojne, v dveh od njih pa se dotika tudi vprašanja pokopa trupla junaka. Ena pesem je bila napisana za Sarpedona (»Sarpedonov pokop«), ena za Patrokla (»Ahilova konja«), dve se posredno in neposredno navezujeta na Hektorja (»Priamova pot ponoči« in »Trojanci«) in ena na Ahila (»Nezvestoba«). Ozadje prvih štirih pesmi so dogodki, o katerih pripoveduje *Iliada*, in so uravnoteženo razporejeni na trojansko in grško stran: med Trojanci nastopata Hektor in trojanski zaveznik, Likijec Sarpedon, na grški strani pa Patroklos in Ahil. Ahilova smrt, ki je *Iliada* ne obravnava, je tema Kavafisove pesmi »Nezvestoba«. Slednja se opira na napoved, ki jo preberemo v fragmentu izgubljene Ajshilove tragedije,³ navaja pa jo Platon ob koncu druge knjige *Države*.⁴

V nadaljevanju bomo iskali homerske motive v pesmi »Priamova pot ponoči« ter njihovo zavezanost prvotnemu mitu oz. odklik od njega in se pri tem dotaknili tudi vprašanja, ali je Kavafis pri obdelavi mita izhajal iz starogrškega izvornika ali iz prevoda v moderno grščino.

PESEM »PRIAMOVA POT PONOČI« (ΠΡΙΑΜΟΥ ΝΥΚΤΟΠΟΡΙΑ)

Pesem »Priamova pot ponoči« je nastala l. 1893, objavljena pa je bila šele l. 1968, torej kar 35 let po pesnikovi smrti. Ohranjena je v dveh rokopisih: v izvirnem rokopisu ter v kasnejši predelani različici. Vsebinsko se navezuje na 24. spev *Iliade*.⁵ Kavafis v pesmi predela le en prizor iz celotnega speva: motiv Priama, ki, vznemirjen in užaloščen zaradi Hektorjeve smrti, hiti k Ahilu in mu nese darove, da bi dobil sinovo truplo.

Ἄλγος ἐν τῇ Ἰλίῳ κ' οἰμογῆ.
Ἦ γῆ
τῆς Τροίας ἐν ἀπελπισμῷ πικρῷ καὶ δέει
τὸν μέγαν Ἑκτορα τὸν Πριαμίδην κλαίει.

Ὁ θρῆνος βοερός, βαρὺς ἤχεϊ. 5
Ψυχὴ
δὲν μένει ἐν τῇ Τροίᾳ μὴ πενθοῦσα,
τοῦ Ἑκτορος τὴν μνήμην ἀμελοῦσα.

³ TrGF F 350.

⁴ Gl. Platon, *Država* 383a–b. V navedenem odlomku se Ahilova mati Tetida pritožuje, ker ji je bil na poročni gostiji Apolon obljubil dolgo in srečno življenje za njenega sina, ki ga je slednjič sam pogubil pred Trojo. Platonovo kritiko Homerja in Ajshila, češ da prikazujeta bogove kot goljufe in lažnivce, citira Kavafis na začetku pesmi »Nezvestoba«. To bi lahko pomenilo, da je dejansko v izvirniku bral starogrške pisce. Več o Platonu v njegovi poeziji gl. Ζαμάρου, *Καβάφης και Πλάτων*.

⁵ Gl. Pontani, »Κλασικά και βυζαντινά«, 167–170.

<p>Ἄλλ' εἶναι μάταιος, ἀνωφελῆς πολὺς θρήνος ἐν πόλει ταλαιπωρημένη· ἢ δυσμενῆς κωφεύει εἰμαρμένη.</p>	10
<p>Τ' ἀνωφελῆ ὁ Πρίαμος μισῶν, χρυσὸν ἐξάγει ἐκ τοῦ θησαυροῦ· προσθέτει λέβητας, τάπητας, καὶ χλαίνας· κ' ἔτι</p>	15
<p>χιτῶνας, τρίποδας, πέπλων σωρὸν λαμπρόν, καὶ ὅ,τι ἄλλο πρόσφορον εἰκάζει, κ' ἐπὶ τοῦ ἄρματός του τὰ στοιβάζει.</p>	20
<p>Θέλει μὲ λύτρα, ἀπὸ τὸν τρομερὸν ἐχθρὸν τοῦ τέκνου του τὸ σῶμα ν' ἀνακτήσῃ, καὶ μὲ σεπτὴν κηδεῖαν νὰ τιμήσῃ.</p>	
<p>Φεύγει ἐν τῇ νυκτὶ τῇ σιγηλῇ. Λαλεῖ ὀλίγα. Μόνην σκέψιν τώρα ἔχει ταχύ, ταχύ τὸ ἄρμα του νὰ τρέχῃ.</p>	25
<p>Ἐκτείνεται ὁ δρόμος ζοφερός. Οἰκτρῶς ὁ ἄνεμος ὀδύρεται κ' οἰμῶζει. Κόραξ ἀπαίσιος μακρόθεν κρῶζει. Ἐδῶ, κυνός ἀκούετ' ὑλακὴ· ἐκεῖ,</p>	30
<p>ὡς ψίθυρος λαγῶς περνᾷ ταχύπους. Ὁ βασιλεὺς κεντᾷ, κεντᾷ τοὺς ἵππους.</p>	35
<p>Τῆς πεδιάδος ἐξυπνοῦν σκιαὶ λαιαί, καὶ ἀποροῦν πρὸς τί ἐν τόσῃ βίᾳ πετᾷ ὁ Δαρδανίδης πρὸς τὰ πλοῖα</p>	40
<p>Ἀργείων φονικῶν, καὶ Ἀχαιῶν σκαϊῶν. Ἄλλὰ ὁ βασιλεὺς αὐτὰ δὲν τὰ προσέχει· φθάνει τὸ ἄρμα του ταχύ, ταχύ νὰ τρέχει.⁶</p>	

6 Izvirnik je naveden po: Καβάφης, *Ἄπαντα τα ποιήματα*, 316–317.

V jok in tarnanje se Ilion odeva.

Preveva

Trojo strah in bridko obupuje,
za Priamidom Hektorjem grenko žaluje.

Odmev da težo objokovanju. 5

Žalovanju

vdane duše ni v Troji, ki ne bi vzdihovala
in Priamidu Hektorju spomina ne izkazala.

A tako veliko žalovanje

zaman je: 10

mesto je trpeče,
sovražna usoda nič ne reče.

Sovraži Priam, kar nič ne zaleže,

zaklad odveže,

zlato vzame, vrče in pregrinjala, 15
doda odeje in ogrinjala.

Na kupu halje so, trinožniki in plašči dragoceni

in kar oceni,

da primerno je še podariti,
da na voz svoj naložiti. 20

Za strašnega sovražnika darove nosi.

Prosi,

da truplo sina bi nazaj dobil,
s slovesnim ga pogrebom počastil.

Na pot se odpravi v temi 25

nemi.

Le eno misli, ne da bi kaj dosti rekel,
da voz njegov bi hitro, hitro tekkel.

Pot odpira se mrakobna,

tesnobna 30

je vetra tožba, stokanje otožno,
v daljavi krokar kraka grozno.

Lajež psa zaslišiš tukaj,

onkraj

kot šepet bežijo zajca hitre noge, 35
ženejo, ženejo konje kraljeve ostroge.

V ravnini strašne sence se zbudijo.

Strmijo,

kako da proti ladjam na vso silo
divja Dardanida vozilo. 40

Na ladjah so Argejci klavci,
Ahajci ubijalci.
A kralj temu pozornosti ne daje:
dovolj, da voz njegov hiti, hiti divjaje.⁷

Pesem sestavlja 44 enajstzložnih verzov z rimo.⁸ Pontani navaja, da je v pesmi mogoče opaziti nekakšno »igro zvoka«,⁹ ki jo ustvarja rima.

Vendar pa ni le rima tista, ki ustvarja sozvočje verza in vsebine, pač pa nagli menjujoči se jambi, ki ponazarjajo dir Priamovih konj in voza, kar je tudi neposredno navedeno v zadnjem verzu: »φθάνει το άρμα του ταχύ, ταχύ va τρέχει« (»dovolj, da voz njegov hiti, hiti divjaje«).

Motivika pesmi in njen odnos do Iliade

Iz celotnega 24. speva *Iliade* je izvzet trenutek, ko se Priam odloči oditi po Hektorja in hiti proti Ahilovemu šotoru. Čeprav se torej pesem navezuje le na en del omenjenega speva (širše gledano na verze 159–338), pa moramo za razumevanje poante Kavafisove pesmi poznati tudi druge dele epa. Sklepni spev *Iliade* se namreč osredotoča na dogodke po smrti Hektorja, ki je še vedno nepokopan in prepuščen Ahilovi maščevalnosti. Ahilov bes in surovost prekrivata njegova globlja čustva: spomin na umrlega prijatelja Patrokla je še svež in boleč, žaluje podobno kot Priam za mrtvim sinom. V tej točki se Ahil in Priam povežeta in sporazumeta, Hektor pa je, enako kot Patroklos, deležen pogreba in pogrebnih časti.

Človečnost, ki preseže boj in maščevanje ter združi obe strani v boju, žalosti in izkazovanju poslednjih časti, je motiv, ki ga Kavafis postavi v ospredje. Pri tem se v nekaterih točkah bistveno oddalji od prvotnega mita oz. ga preoblikuje z drugačnimi poudarki. Najbolj očitna razlika med izvirnim epom in Kavafisovim pristopom je v tem, da so tu bogovi povsem izključeni iz dogajanja in ljudje sami sprejemajo odločitve ter jih tudi izpeljejo, medtem ko v 24. spevu *Iliade* bogovi zato, da bi Priam dobil Hektorjevo truplo in ga pokopal, odločilno posežejo v tok dogajanja.

Že na samem začetku speva Apolon s ščitom obvaruje Hektorjevo truplo pred Ahilovo skrunitvijo.¹⁰ V nadaljevanju Hera in Pozejdon ugovarjata predlogu, da bi Argeifont ukradel Hektorjevo truplo.¹¹ Vmes poseže Zevs

7 Prevod Dragica Fabjan Andritsakos.

8 Rima je značilna zlasti za zgodnje Kavafisove pesmi, najdemo pa jo tudi v poznejših, npr. v pesmi »Mesto« (Πόλις) iz l. 1910.

9 Pontani, »Κλασικά και βυζαντινά«, 169.

10 Hom., *Il.* 24.18–21.

11 Prav tam, 55 in sl.

in pošlje Irido najprej po Tetido, da bi Ahila prepričala, naj sprejme Priama ter mu izroči Hektorja,¹² zatem pa še k Priamu z naročilom, naj se odpravi k ahajskim ladjam in odkupi sina.¹³ Priam s Hermesovo zaščito slednjič prispe k Ahilu, mu izroči darove ter sprejme Hektorjevo truplo. Tako ljudje izpolnijo modri Zevsov načrt.

V zadnjem spevu *Homerjeve Iliade* Priamova družina žaluje in z njo vsa Troja. Irida prinese Priamu Zevsovo naročilo in z njim tudi obljubo, da ga bo Hermes varoval na poti, zato naj ga ne bo strah.¹⁴ Priam pokliče k sebi Hekabo in ji pove za naročilo. Hekaba sprva skuša moža odvrniti od poti, kasneje pa, ko je Priam že tik pred odhodom, prinese vino, skupaj opravita pitno daritev in prosita Zevsa za zaščito in srečen povratek.¹⁵ Priam naroči sinovom, naj mu pripravijo voz z darovi. Sorodstvo ga spremlja vse do mestnih vrat, od koder gre z njim na pot kočijaž Idaj. Slednjič ju uzre Zevs in jima naglo pošlje Hermesa.¹⁶

Pri Homerju Priam ni izpostavljen nevarnosti, saj ga varujejo ljudje in bogovi. Nasprotno pa pri Kavafisu ne srečamo ne žene, ne sinov, kočijaža ali Hermesa, pač pa Priam odide popolnoma sam v temni noči. Ne zmoti ga mračna pot, veter, ki brije, glas krokarja, ne pes, ki v tuli v noči, ne prikazni. Dirja skozi noč cilju naproti. Troja, žalujoči Trojanci, prostor, skozi katerega potuje, so nekakšno daljno ozadje podobe, kjer so v ospredju dirjajoči voz, otovorjen z darovi, ter Priam, ki misli le na Hektorja. V vsej pesmi se zato pojavljata le ti dve osebni imeni. Kavafisov Priam je povsem drugačen od Homerjevega. Njegov drzni pogum razumemo, če poznamo epskega junaka: Kavafisov Priam se nam izriše šele potem, ko pozorno preberemo zadnji spev *Iliade*.

Homer v izvirniku ali prevod kot vir za »Priamova pot ponoči«?

Ob Kavafisovih pesmih s homersko tematiko se nam zastavlja vprašanje, ali je imel pred seboj Homerja v izvirniku ali prevod v novo grščino. V njegovi bogati zasebni knjižnici najdemo poleg Teubnerjeve izdaje *Iliade*, ki je izšla v štirih zvezkih (1868–1869, izd. Dindorf) in vsebuje vrsto Kavafisovih opomb, tudi naslednje prevode:

- v moderno grščino:
 - a) šolska izdaja *Iliade* v štirih zvezkih (Aleksandrija 1888);
 - b) prevod prvega speva *Iliade* iz l. 1870 (prevajalec Αθανάσιος Χριστόπουλος);
 - c) prevod *Iliade* iz l. 1904 (prevajalec Αλέξανδρος Πάλλης), z vrsto podčrtanimi odlomki;

¹² Prav tam, 77 in sl.

¹³ Prav tam, 144 in sl.

¹⁴ Prav tam, 180 in sl.

¹⁵ Prav tam, 283 in sl.

¹⁶ Prav tam, 331 in sl.

- angleški prozni prevod *Iliade* iz l. 1896 (prevajalec Theodore Alois Buckley)

Naletimo tudi na študijo avtorja Matthewa Arnolda, »On Translating Homer: Last Words«, ki je bila izdana skupaj z razpravo F. W. Newmana z naslovom »Homeric Translation« (brez letnice).¹⁷ Iz knjižničnega gradiva je nadalje razvidno, da je Kavafis študiral Homerja v različnih jezikih.¹⁸

Kavafisov odnos do Homerja

Izmed pesmi s homersko tematiko je najbolj poznana in najpogosteje interpretirana »Itaka«, medtem ko so bile ostale pesmi predmet literarno-kritičnih obravnav redko in nesistematično.¹⁹ Skušajmo pojasniti, v kolikšni meri jih je mogoče vključiti v homerski kontekst.

Mihalis Pashalis povzema različne literarno-zgodovinske obravnave, ki so skušale dognati, ali je Kavafis poznal grško besedilo v izvorniku, in pesmi kot celoto umestiti v kontekst Homerjevih epov.²⁰ Kronološko bi lahko omenjene obravnave razdelili na tri skupine. Večina kritikov meni, da je Kavafis poznal grški izvornik, ki ga je nato predelal. Kratko predstavitev virov za homerske pesmi podaja Filippo Maria Pontani v člankih »Fonti della poesia di Cavafis (1949) in »Motivi classici e bizantini negli inediti di Cavafis« (1969–1970).²¹ Da bi potrdil tezo o neposredni uporabi grškega izvornika, navaja paralele z različnimi mesti v *Iliadi*, tudi s tistimi, ki jih Kavafis ne vključuje. Na podoben način je Dimitris Maronitis²² analiziral tri pesmi homerskega ciklusa: »Priamova pot ponoči«, »Ahilova konja« in »Sarpedonov pokop«. Trdi, da so Kavafisove pesmi nastale na podlagi natančnega branja Homerja v grškem izvorniku. Navaja različna mesta v *Iliadi*, ki naj bi Kavafisu služila kot navdih v prizorih, ki jih opisujeta pesmi »Sarpedonov pokop« in »Ahilova konja«.

Ta pristop povezuje izvornik s Kavafisovimi pesmimi z vidika motivike, in zgolj na tej podlagi utemeljuje, da je slednji bral izvornik. A po mojem mnenju

17 Natančen popis vsega gradiva Kavafisove knjižnice: Καραμπίνη-Ιατρού, *Η βιβλιοθήκη του Κ. Π. Καβάφη*.

18 Tudi prevodi *Odiseje* so v več jezikih, in sicer v angleščini (prozni prevod *Iliade*, prev. Theodore Alois Buckley, 1896; *Odiseja I–III*, prev. J. W. Mackail, 1903–1919, v tem prevodu so številni odlomki podčrtani) in v francoščini (*Odiseja*, prev. Anne Dacier in Jean Baptiste Dugas Montbel; knjiga je bila kupljena l. 1895 in ni v celoti razrezana, čeprav je besedilo na nekaterih mestih podčrtano).

19 Za nobeno izmed njih nimamo jezikovne analize, ki bi potrdila ali ovrgla domnevo, da se je Kavafis v jezikovnem pogledu opiral na Homerja. Celovita primerjalna jezikovna študija vseh pesmi bi bila smiselna in potrebna zato, ker se v vsebinskem pogledu nekatere pesmi tesneje in druge ohlapneje navezujejo na Homerja; podobno navezavo bi lahko pričakovali tudi v jezikovnem smislu.

20 Pashalis, »Cavafy's Iliadic Poems«, 153–172.

21 Gl. Pontani, »Κλασικά και βυζαντινά«, 52–54, 170. Za »Priamov pohod ponoči« predlaga Horacija, *Satire* 1.7.12, kot sekundarni vir. Na podlagi besedne zveze Ἐκτορα τὸν Πριάμῃδην, ki je pogosta pri Homerju, sklepa, da je bil njegov glavni vir grški izvornik.

22 Μαρωνίτης, *Μελετήματα*, 83–123.

podobnost v motiviki ne dopušča tega sklepa: naj je Kavafis bral Homerja ali ne, je povsem pričakovano, da na slednjega v določenih pogledih močno spominja.

Drugačen pristop k problemu ima pesnik Giorgos Seferis.²³ Meni, da je Kavafis sicer pisal na podlagi branja izvirnika; z gotovostjo lahko to trdimo za pesem »Ahilova konja«.²⁴ Obenem pa poudarja, da zato, da bi Kavafisove pesmi razumeli, poznavanje izvirnika ni nujno potrebno. Seferis slednje opredeljuje kot »psevdozgodovinske« pesmi:

Da bi razumeli pesmi prve kategorije (zgodovinske), moramo imeti nekaj zgodovinskega predznanja o posamezni temi. Za pesmi druge kategorije (psevdozgodovinske) pa to znanje ni potrebno. Dovolj je, če poznamo mit. Ni nam treba dobro poznati Homerja, da bi npr. razumeli, če sploh je kaj razumeti, pesem Sarpedonov pokop. Natančen priklic Homerjeve zgodbe nam lahko celo škoduje. (Σεφέρης, *Δοκιμές Α'*, 435)²⁵

Tretji je pristop Davida Ricksa, pri tem pa gre za nekoliko razširjeno analizo Seferisove sodbe.²⁶ Ricks postavlja naslednje teze:

- Kavafisu je bila že od otroštva dalje angleška poezija bolj domača kot grška, tako antična kot moderna;²⁷
- obstajajo dokazi, da stare grščine ni znal;
- navdih za homerske pesmi je dobil pri angleških pesnikih viktorijanske dobe;
- v pesmih »Ahilova konja« in »Sarpedonov pokop« se naslanja na angleški (Popeov) prevod Iliade;
- njegove homerske pesmi so bolj ali manj nepovezane s Homerjem.²⁸

Pashalis meni, da posameznih pesmi iz homerskega ciklusa ne smemo brati ločeno, saj ne gre za izolirane izseke iz Homerja. Ker vsaka pesem vključuje širši homerski kontekst, jih moramo brati kot skupino. V tem smislu lahko potrdimo, da je Kavafis bral izvirno besedilo ter ob tem uporabljal tudi prevod.²⁹

V nadaljevanju bomo skušali to Pashalisovo domnevo podkrepiti na podlagi analize odlomkov iz pesmi »Priamova pot ponoči«.

Mesta v pesmi, ki se tesneje navezujejo na ep

Pomembno dejstvo, ki govori v prid domnevi, da je Kavafis dobro poznal

23 Σεφέρης, *Δοκιμές Α', Β'*. Gre za zbirko študij o Kavafisu. Pesnik je imel močan vpliv tudi na njegovo poezijo, kar je zelo očitno v zbirki *Ημερολόγιο Καταστρώματος ΙΙΙ* iz l. 1955.

24 Σεφέρης, *Δοκιμές Α'*, 397; Isti, *Δοκιμές Β'*, 175.

25 Prim. Isti, *Δοκιμές Β'*, 204.

26 Ricks, *The Shade of Homer*, 85–118 (edina monografija, ki sistematično obravnava recepcijo Homerja v novogrški književnosti 19. in 20. stoletja).

27 Kavafis je kot otrok šest let preživel v Angliji, kamor se je njegova mati preselila po smrti moža, ki je imel v Angliji bombažno-tekstilno podjetje; prim. Liddell, *Cavafy*, 24–25.

28 Ricks, *The Shade of Homer*, 87–90.

29 Pashalis, »Cavafy's Iliadic Poems«, 155. Podobnost med navedbo darov pri Homerju in Kavafisu analizira tudi Μιτσάκης, *Εν Φαντασίᾳ καὶ Λόγῳ*, 28–29.

izvirnik, je seznam darov, ki v pesmi »Priamova pot ponoči« skoraj povsem sledi navedbi darov v *Iliadi*:

ἤ και φωριαμῶν ἐπιθήματα κάλ' ἀνέφγεν:
 ἔνθεν δώδεκα μὲν περικαλλέας ἔξελε πέπλους,
 δώδεκα δ' ἀπλοῖδας χλαίνας, τόσσους δὲ τάπητας,
 τόσσα δὲ φάρεα λευκά, τόσσους δ' ἐπὶ τοῖσι χιτῶνας.
 χρυσοῦ δὲ στήσας ἔφερεν δέκα πάντα τάλαντα,
 ἐκ δὲ δὺ' αἰθωνας τρίποδας, πίσυρας δὲ λέβητας. (Homer, *Iliada* 24.228–233)

Reče in naglo odpre gizdave pokrove na skrinjah.
 Dvanajst krasnih odej iz njih potegne na svetlo,
 dvanajst halj enogubnih, preprog enako število,
 dvanajst plaščev lepih in k slednjemu srajco volneno,
 k temu zlata talentov deset odtehta popolnih;
 dalje odpre trinožnika dva in štiri kotlice. (prevedel Anton Sovrè)

Na navedeni odlomek naletimo tako v Teubnerjevi izdaji kot v Palisovem prevodu, zato skušajmo primerjati slednjega z izvirnikom in ugotoviti, kateremu je Kavafis bližje:

Εἶπε. Καὶ πήρε κ' ἀνοίγε τις σκαλιστές σκεπάστρες
 των σεντουκιῶν, καὶ δώδεκα βγάζει σκουτιά πανώρια,
 μονές φλοκάτες δώδεκα, πέφκια ἄλλα τῶσα βγάζει,
 τόσα πουκάμισα κρουστά καὶ τόσα πανωφόρια,
 καὶ δεκ' ἀκόμη τάλαντα χρυσάφι ζυγισμένο
 καὶ διο τριπόδια π' ἀστραφταν καὶ τέσσερα λεβέτια· (Πάλλης, *Ομήρου Ιλιάδα*,
 481–482)

Reče in odpre gravirane pokrove
 skrinj in dvanajst ogrinjal vzame,
 puhastih odej dvanajst, preprog enako,
 toliko volnenih srajc in plaščev.
 Zraven še deset talentov zlata stehta,
 dva trinožnika se svetita in štirje kotli.

Kavafisovi verzi, ki ustrezajo temu delu *Iliade*, so:

χρυσὸν
 ἐξάγει ἐκ τοῦ θεσαυροῦ· προσθέτει
 λέβητας, τάπητας, καὶ χλαίνας· κ' ἔτι

χιτῶνας, τρίποδας, πέπλων σωρὸν
 λαμπρὸν,
 καὶ ὅ, τι ἄλλο πρόσφορον εἰκάζει,
 κ' ἐπὶ τοῦ ἄρματος του τὰ στοιβάζει. (Kavafis, »*Priamova pot ponoči*«, 14–20)

...zaklad odveže,
zlato vzame, vrče in pregrinjala,
doda odeje in ogrinjala.

Na kupu halje so, trinožniki in plašči dragoceni
in kar oceni,
da primerno je še podariti,
da na voz svoj naložiti.

Očitno je, da se ta pasus pri navedbi darov povsem navezuje na izvornik
in ne na prevod:

δώδεκα δ' ἀπλοῖδας χλαίνας, τόσσους δὲ τάπητας
/.../ τόσσους δ' ἐπὶ τοῖσι χιτῶνας.
/.../
/.../ τρίποδας, πίσυρας δὲ λέβητας. (Homer, *Iliada* 24.230–233)

dvanajst halj enogubnih, preprog enako število,
/.../ in k slednjemu srajco volneno,
/.../
/.../ trinožnika /.../ in štiri kotlice. (prevedel Anton Sovrè)

Namesto Homerjevega verza »δώδεκα μὲν περικαλλέας ἔξελε πέπλους«
uporabi Kavafis »πέπλων σωρὸν λαμπρὸν«, medtem ko so ostali darovi
navedeni v enaki obliki kot v izvorniku. Ponovi se tudi Homerjev
»περὶ δ' ἦθελε θυμῷ λύσασθαι φίλον υἰόν«. ³⁰ Palis navedeno mesto po drugi
strani prevede: »ποθοῦσε, το νεκρό να εξαγοράσει γιο του«, ³¹ torej z glagolom
ποθῶ. Slednjega Kavafis ne uporabi, temveč sledi Homerju:

Θέλει μὲ λύτρα, ἀπὸ τὸν τρομερὸν
ἐχθρόν,
τοῦ τέκνου τουτὸ σῶμα ν' ἀνακτήσῃ. (Kavafis, »Priamova pot ponoči«, 21–23)

Za strašnega sovražnika darove nosi.
Prosi,
da truplo sina bi nazaj dobil...

Enako primerjavo bi lahko naredili za Kavafisovo podobo Troje, ki žaluje
za mrtvim in nepokopanim Hektorjem – pred sabo jo ima Irida, ko pride
nagovorit Priama:

ὡς ἔφατ', οὐδέ τις αὐτόθ' ἐνὶ πτόλει λίπετ' ἀνήρ

³⁰ Hom., *Il.* 24, 236–237.

³¹ Πάλλης, *Ομήρου Ιλιάδα*, 482 (v. 237).

οὐδὲ γυνή: πάντας γὰρ ἀάσχετον ἴκετο πένθος (Homer, *Iliada* 24.707–708)

Reče in nikdo ne ostane, ne moški ne ženska, v trdnjavi,
srca po vrsti vsem napolni bridkost neudržna. (prevedel Anton Sovrè)

V Palisovem prevodu se odlomek glasi:

Εἶπε, καὶ αὐτοῦ δὲν ἔμεινε ψυχὴ γυναῖκα ἢ ἀντρας –
στη χώρα, τι ὅλους ἐπίασε ἀβάσταχτη σα λύπη (Πάλλης, *Ομήρου Ιλιάδα*, 694)

Kavafis pa ta del parafrazira:

Ψυχὴ
δὲν μένει ἐν τῇ Τροίᾳ μὴ πενθοῦσα,
τοῦ Ἑκτορος τὴν μνήμην ἀμελοῦσα. (Kavafis, »*Priamova pot ponoči*«, 6–8)

Žalovanju
vdane duše ni v Troji, ki ne bi vzdihovala
in Priamidu Hektorju spomina ne izkazala.

Prvi del je bliže Palisovemu prevodu, »δεν... ἔμεινε ψυχὴ« namreč ustreza »ψυχὴ δὲν μένει«, drugi del pa v participialni obliki πενθοῦσα ohranja Homerjevo besedo πένθος.

Dobesedni navedki iz Homerja potrjujejo, da je Kavafis v mitološkem ciklusu, konkretnje v pesmih, ki se navezujejo na Iliado in Odisejo,³² imel pred seboj starogrški izvirnik, kar lahko v večji ali manjši meri potrdimo za vse njegove pesmi tega ciklusa.

Kontekst zgornjih verzov se po drugi strani v epu razlikuje od Kavafisovega: Priam se še pred zoro vrne v tabor s truplom Hektorja in prerokinja Kasandra pozove Trojance, naj hitijo pogledat Hektorja, tako kot nekoč, ko se je vračal iz boja. Sledi že naveden Homerjev opis žalosti, ki je ob tem preplavila može in žene:

ὦς ἔφατ', οὐδέ τις αὐτόθ' ἐνὶ πτόλει λίπετ' ἀνήρ
οὐδὲ γυνή: πάντας γὰρ ἀάσχετον ἴκετο πένθος. (Homer, *Iliada* 24.707–708)

32 Primer Kavafisove pesmi, ki se opira na Odisejo, je »Druga Odiseja« (Δευτέρα Οδύσσεια) iz l. 1894. Pesnik je ni objavil, temveč jo je uvrstil v sklop pesmi, ki se jim je odrekel oz. jih izločil (»Ἀποκηρυγμένα«). Navezavo na ep v jezikovnem pogledu v tej pesmi sicer težje določimo samo na podlagi jezikovne analize, pač pa šele na podlagi primerjave vsebine. V Kavafisovih pesmih namreč ne bomo našli Homerjevega besedišča na tistem mestu, kjer bi ga v določenem vsebinskem kontekstu najbolj pričakovali, ampak velikokrat povsem drugje, celo v pesmih, ki niso homerske, pogosto niti ne mitološke ali zgodovinske, temveč povsem osebne. Za Kavafisa je namreč značilen širok besedni razpon od besedišča stare grščine, srednjeveške grščine, katharevousa in dimotiki, vključuje pa tudi jezikovne elemente Konstantinopla, kjer se je rodil in nekaj časa živel, ter Aleksandrije, kjer je preživel večino svojega življenja.

Reče in nikdo ne ostane, ne moški ne ženska, v trdnjavi,
srca po vrsti vsem napolni bridkost neudržna. (prevedel Anton Sovrè)

Kavafisov Priam se ne vdaja žalovanju – na to v obrisih naletimo tudi pri Homerju. Ko namreč Irida prinese Zevsovo naročilo, Priam hitro nabere darove in prežene žalujoče, ki se zbirajo v njegovi hiši, češ da zadošča objokovanje njihovih lastnih svojcev in naj ne hodijo še k njemu v nadlego.³³ Zmerja pa tudi še žive lastne sinove, ker se ne podvizajo in pripravijo voza. Zatrdi celo, da bi raje kot Hektorja videl njih ležati ob ladjah, ter toži za umrlimi sinovi.³⁴

Nestrpna jeza in nejevolja nad živimi sta zaobjeta tudi v tretji in četrti kitici pri Kavafisu:

Ἄλλ' εἶναι μάταιος, ἀνωφελῆς
πολὺς
θρῆνος ἐν πόλει ταλαιπωρημένη·
ἢ δυσμενῆς κωφεύει εἰμαρμένη.

T' ἀνωφελὴ ὁ Πρίαμος μισῶν... (Kavafis, »Priamova pot ponoči«, 9–13)

A tako veliko žalovanje
zaman je:
mesto je trpeče,
sovražna usoda nič ne reče.

Sovraži Priam, kar nič ne zaleže...

Pesem »Priamova pot ponoči« ohranja tudi menjavo svetlobe in teme, ki jo zasledimo v izvirniku. Pri Homerju Irida pride podnevi k Priamu in prav tako podnevi Priam pripravlja darove za Ahila ter izlije pitni dar Zevsu. Ko pa Priam zapusti Trojo in se ustavi pri reki, da bi napojil konje, že pada mrak na zemljo:

οἱ δ' ἐπεὶ οὖν μέγα σῆμα παρέξ' Ἴλοιο ἔλασσαν,
στήσαν ἄρ' ἡμίονους τε καὶ ἵππους ὄφρα πίσιεν
ἐν ποταμῷ: δὴ γὰρ καὶ ἐπὶ κνέφας ἦλυθε γαῖαν. (Homer, *Iliada* 24.349–351)

Starca pa, kadar minila sta Ilosa strmo gomilo,
konje, mezge napojiti hoteč, ustavita v strugi.
Kar na sredi vode, saj padal je mrak že na zemljo. (prevedel Anton Sovrè)

Pri Kavafisu se dan prevesi v noč v sedmi kitici, ko se Priam odpravi na pot. Prva polovica pesmi se tako dogaja podnevi, druga ponoči, povsem v skladu z epom.

³³ Hom., *Il.* 24.239–246.

³⁴ Hom., *Il.* 24.247–264.

Ep parafrazira tudi 36. verz »Priamova pot ponoči«, »ὁ βασιλεὺς κεντᾶ, κεντᾶ τοὺς ἵππους« (ženejo, ženejo konje kraljeve ostroge).³⁵ Pri Homerju je isti prizor opisan v dveh verzih:

αὐτὰρ ὀπισθεν
ἵπποι, τοὺς ὁ γέρον ἐφέπων μᾶστιγι κέλευε (Homer, *Iliada*. 24.325–326)

za njim pa starina
konje iskriive uzda in s prožnim poganja jih bičem (prevedel Anton Sovrè)

Na zadnjo vzporednico naletimo v deseti kitici, kjer se pojavijo nočne prikazni, ki se sprašujejo, čemu Priam tako hiti proti ladjam:

Τῆς πεδιάδος ἐξυπνοῦν σκιαί
λαιαί,
καὶ ἀποροῦν πρὸς τί ἐν τόσῃ βία
πετᾶ ὁ Δαρδανίδης πρὸς τὰ πλοῖα (Kavafis, »*Priamova pot ponoči*«, 37–40)

V ravnini strašne sence se zbudijo.
Strmijo,
kako da proti ladjam na vso silo
divja Dardanida vozilo.

V *Iliadi* to vprašanje Priamu postavi Hermes, ko na Zevsov ukaz prileti v Trojo, da bi starca varoval na poti:

πῆ πάτερ ὦδ' ἵππους τε καὶ ἡμιόνους ἰθύνεις
νύκτα δι' ἀμβροσίην, ὅτε θ' εὐδουσι βροτοὶ ἄλλοι; (Homer, *Iliada* 24.362–363)

Očka, povej, kam vendar ravnaš mezge zdaj in konje,
skozi ambrozijsko noč, ko drugi zemljani že spijo? (prevedel Anton Sovrè)

ZAKLJUČEK

Kavafis se v vseh desetih pesmih z mitološko tematiko bolj ali manj navezuje na Homerja; ponekod gre za dobesečne navedke, pogostejše pa so parafraze. Med pesmimi, ki jih uvrščamo v t. i. »homerski cikel«, obravnavana pesem, »Priamova pot ponoči«, epu v jezikovnem in vsebinskem pogledu tesne sledi. Kot je tudi sicer značilno za Kavafisove pesmi, ki se navezujejo na določen vir (zlasti za t. i. »zgodovinske« pesmi), pa se končni preobrat oz. odmik od vira zgodi *in clausula*, bolj ali manj tesna navezava na vir pa služi zgolj za ozadje prizora. Kavafis epskemu protagonistu nameni dejanje z drugačnim

³⁵ Prim. Μαρωνίτης, *Μελετήματα*, 75.

zaključkom, kot ga ima v epu. Iz širine epa ga iztrga v ponavadi najbolj kritičnem trenutku, ki je odločilen zanj in za njegovo okolico. Pri tem Kavafisa ne zanimajo toliko zunanje okoliščine kot notranji svet protagonista, njegovi najbolj intimni vzgibi, ki junaku jemljejo avreolo epskosti in ga povsem počlovečijo. Priam tako ni več le trojanski kralj, oče Hektorja in drugih junakov pred Trojo, pač pa oče, ki mimo vseh nevarnosti sam v temni noči hiti po sinovo truplo, da bi mu izkazal poslednje časti in ga prekril s prstjo.

BIBLIOGRAFIJA

- Homer. *Iliada*. Prevod Anton Sovre. Ljubljana: Mihelač, 1992.
- Καβάφης, Κωνσταντίνος Π. *Απαντα τα ποιήματα*. Uredila Σόνια Ιλίνσκαγια. Atene: Νάρκισσος, 2003.
- . *Απαντα τα δημοσιευμένα ποιήματα, κριτικά αξιολογημένα, μαζί και τα άριστα Ανέκδοτά του*. Uredila Έρκος Ρένος in Στάντης Αποστολίδης. 3. izdaja. Atene: Τα Νέα Ελληνικά, 2006.
- . *Ποιήματα*. Uredil Γ. Π. Σαββίδης. Atene: Ίκαρος, 1968.
- Καραμπίνη-Ιατρου, Μιχαήλα. *Η βιβλιοθήκη του Κ.Π. Καβάφη*. Atene: Έρμης, 2003.
- Liddell, Robert. *Cavafy: A Critical Biography*. London: Duckworth, 1974.
- Μαρωνίτης, Δημήτρης. Ν. Κ. Π. Καβάφης. *Μελετήματα*. Atene: Εκδόσεις Πατάκη, 2007.
- Μιτσάκης, Κάρολος. *Εν Φαντασία και Λόγω. Μελέτες για την Ποίηση του Κ.Π. Καβάφη*. Atene: Εκδόσεις Ίων, 2001.
- Πάλλης, Αλέξανδρος, prev. *Ομήρου Ιλιάδα*. Β' μέρος: ραψωδίες Ν–Ω. Uredil Γ. Κοπελιάδης. Atene: Τέσσερα, 2011.
- Paschalis, Michael. »Cavafy's 'Iliadic' Poems« V: Panagiotis Roilos, ur., *Imagination and Logos*, 153–172. Cambridge, Massachusetts, in London: Harvard University Press, 2010.
- Περίδης, Μιχάλης. *Ο βίος και τὸ ἔργο τοῦ Κωνσταντίνου Καβάφη*. Atene: Ίκαρος, 1948.
- Pontani, Filippo Maria. »Κλασικά και βυζαντινά μοτίβα στα Ανέκδοτα ποιήματα του Καβάφη«. Prev. Massimo Peri. V: *Επτά δοκίμια και μελετήματα για τον Καβάφη (1936–1974)*, 167–170. Atene: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, 1991.
- Ricks, David. *The Shade of Homer*. Cambridge: Cambridge University Press, 1989.
- Σαββίδης, Γιώργος. Π. *Μικρά Καβαφικά Β'*. Atene: Έρμης, 1985.
- Σεφέρης, Γιώργος. *Δοκιμές, Α', Β'*. Atene: 3. izd. Atene: Ίκαρος, 1974.
- Ζαμάρου, Ρένα. *Καβάφης και Πλάτων*. Atene: Κέδρος, 2005.

HOMERIC MOTIFS IN CAVAFY'S POEM 'PRIAM'S NIGHT JOURNEY'

Summary

The oeuvre of the contemporary Greek poet Constantine P. Cavafy includes ten poems drawing on Ancient Greek mythology. All the poems represent literary adaptations of myths which diverge from the original myths to varying degrees. The purpose of the article is to identify Homeric motifs in the poem 'Priam's Night Journey' and their connections to, or departures from, the original myth, as well as to examine whether Cavafy's adaptation of the myth is based on the Ancient Greek original or on its translation into modern Greek.

The poem 'Priam's Night Journey' was written in 1893 but not published until 1968. Thematically related to the *Iliad's* Canto 24, it adapts a single scene from the canto: the scene where Priam, upset and grieved by Hector's death, hurries to Achilles, bringing gifts in exchange for his son's body.

Although the poem only refers to a part of the canto (in a broader context, to lines 159–338), familiarity with the other parts of the epic is required as well to understand the meaning of Cavafy's work. The *Iliad's* concluding canto is focused on the events following Hector's death, when his unburied body is left to the vindictiveness of Achilles. However, the fighting and vengeance can be overcome by humaneness, which unites both sides in battle, sorrow, and paying respects. This is the motif that Cavafy chooses to highlight. In doing so, he makes significant deviations from the original myth at times or changes the emphasis. The most obvious difference between the original epic and Cavafy's re-creation is that the latter excludes gods from the story, leaving people to make and implement their own decisions, while Homer's gods intervene, helping Priam recover Hector's body to bury it.

The article also touches on the question whether the work was based on Homer's original or its translation into modern Greek.

According to Michael Paschalis, individual poems from the Homeric cycle are not to be read separately, as they are not isolated extracts of Homer. Since each poem includes a wider Homeric context, they should be read as a whole. It can be confirmed that Cavafy read both the original and its modern translation.

The article supports Paschalis' hypothesis by analysing extracts from the poem 'Priam's Night Journey'. What transpires is that, in terms of language and content, the poem 'Priam's Night Journey' is more loyal to the original epic than to the translation. As is characteristic of Cavafy's poems drawing on a certain source (especially the so-called historical poems), the more or less loyal adherence to the source serves only as background. Cavafy gives

his protagonist a different end than the Homeric epic does. Rather than on external circumstances, the focus is on the protagonist's inner world, his most intimate motives, by which the hero is shorn of his epic aureole and humanised. Cavafy's Priam is therefore not only the king of Troy, father of Hector and other heroes of Troy, but also a father who, braving all dangers, hastens at night to recover his son's body, so that he can pay him his last respects and bury him.